MERIDIAN CRITIC No. 2 / 2015 (Volume 25)

John Dewey şi Eugeniu Coşeriu despre necesitatea exprimării (libere) în ştiinţă

Cristinel MUNTEANU
Universitatea „Constatin Brâncoveanu" din Piteşti, România

Abstract: In this paper I aim at developping, through John Dewey's work, one of Eugenio Coseriu's ideas regarding the necessity of free speech in science. In order to adequately approach such a topic, I thought it proper to refer, first of all, to the relation between thought and speech, and afterwards to the relation between the freedom of thought and freedom of speech. John Dewey accurately demonstrates that there is no authentic freedom of thought in the absence of freedom of speech. Expression as such is necessary, since, on the one hand, in order for us to clarify our own ideas, we have to verbalize them (either in an oral or written form); on the other hand, we have to communicate them to the others, to deliver them to the public debate, with a view to verifying the accuracy of these ideas, so as to correct, confirm or reject them. Starting from the way Dewey discussed about the relation between intuition and expression, Coseriu refers in a similar manner to the relation between theory and inquiry of facts (as it happens in linguistics, for instance).
Keywords: John Dewey, Eugenio Coseriu, freedom of speech, freedom of thought, intuition, expression.

Domnului Prof. univ. dr. Rudolf Windisch, în semn de omagiu la împlinirea vârstei de 75 de ani

1. Într-un amplu interviu, acordat în româneşte, Eugeniu Coşeriu atinge o problemă de etică a ştiinţei pe care o expune în felul următor:

> [D]atoria profesională a celui care ştie ceva şi care a avut o informaţie [de ordin ştiinţific] este să o dea tuturor. Este urât când cineva, deţinând o informaţie, o păstrează în secret, o utilizează numai el, pentru ca nu cumva s-o afle şi colegul. [...] [O]mul de cultură, care trebuie să fie o fiinţă morală şi conştientă de morala culturii, i-ar informa imediat pe ceilalţi. Ar spune: „Iată ce-am găsit. Sunt idei foarte noi. Vă dau şi vouă. Citiţi! O s-o multiplicăm

BDD-A21065 © 2015 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:06 UTC)

> imediat, ca s-o citească toţi". Aşa aş proceda eu, de exemplu. [...] Mai ales atunci când informaţia este insuficientă. Ideile nu se pierd când se împart. *Ştiinţa este o formă de împărtăşanie* [s.m., Cr.M.]. Dacă am o idee şi chiar dacă ţi-o dau şi ţie, nu este ca şi cum ţi-aş da o sută de lei şi eu să nu-i mai am. (Coşeriu, 2004, p. 61)

1.1. De unde rezultă moralitatea unei astfel de atitudini sau, mai bine zis, ce anume justifică necesitatea adoptării unei astfel de conduite etice? Presupun că nu apare nicăieri, în niciun cod deontologic, vreo regulă care să sune aşa: *Oamenii de ştiinţă/cercetătorii sunt obligaţi să le împărtăşească şi celorlalţi (confraţi/colegi) ideile valoroase pe care le-au căpătat/aflat în urma investigaţiilor proprii sau din alte surse*. Cineva ar putea spune, bunăoară: „Bine, dar eu sunt în competiţie cu alţii şi, pe de altă parte, nici nu prea am încredere în moralitatea unora dintre colegi (Dacă îmi fură ideile?)... Cum să le dezvălui altora, înainte de a le publica sub forma definitivată a unei cărţi sau a unui articol, gândurile importante care mi se agită prin minte?! *O, sacta simplicitas!*".

1.2. Să fie atunci aceasta o naivitate din partea lui Coşeriu? Mă îndoiesc. Există o etică a ştiinţei care nu are nevoie să fie consemnată sau legiferată în vreun fel, fiindcă, aşa cum se întâmplă şi în alte cazuri, ea reiese din firescul, din normalitatea intrinsecă a activităţilor culturale. Cred că principiul formulat de Coşeriu are de-a face cu **necesitatea exprimării (şi a libertăţii acesteia) corelată obligatoriu cu necesitatea libertăţii de gândire**, când vine vorba de ştiinţă şi de filozofie, dar nu numai atunci. Voi încerca, în cele ce urmează, să clarific şi să dezvolt acest punct de vedere cu ajutorul lui John Dewey (un gânditor pe care Coşeriu, de altminteri, îl aprecia foarte mult).

2. Iată un citat edificator, în care John Dewey se referă la aceste probleme:

> Persistă prejudecata că libertatea vorbirii, atât orală, cât şi scrisă, nu depinde de libertatea gândirii, şi că pe cea din urmă nu o poţi sustrage nicicum, de vreme ce se desfăşoară în interiorul minţii, acolo unde nu poate fi atinsă. O idee cum nu se poate mai greşită! Exprimarea ideilor în comunicare este una dintre condiţiile indispensabile ale trezirii activităţii de gândire nu doar în alţii, ci şi în noi înşine. Dacă ideile, atunci când se ivesc, nu pot fi comunicate, atunci ele fie slăbesc, fie se alterează şi mor. Aerul deschis al dezbaterii publice şi al comunicării reprezintă o condiţie indispensabilă atât pentru naşterea ideilor şi a cunoaşterii, cât şi pentru sporirea sănătăţii şi a vigorii acestora.[1] (Dewey, [1931] 1963, p. 297)

Două sunt aspectele surprinse de Dewey aici: (1) pe de o parte, pentru a ne lămuri nouă înşine propriile idei, trebuie să le dăm o expresie verbală (fie scrisă, fie orală), (2) pe de altă parte, pentru a verifica justeţea acestor idei, pentru a le corecta,

[1] Precizez că traducerile fragmentelor (reproduse aici) din Dewey şi Jespersen îmi aparţin.

BDD-A21065 © 2015 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:06 UTC)

nuanţa, confirma etc., trebuie să le comunicăm şi altora, trebuie să le încredinţăm dezbaterii publice.

2.1. Să observăm, înainte de toate, că necesitatea irepresibilă de a da expresie gândurilor, cu scopul de a le face mai clare decât sunt în ascunzişul minţii, este resimţită şi de simplii vorbitori. Un celebru lingvist danez, Otto Jespersen, oferă câteva exemple pentru a ilustra volubilitatea verbală tipic feminină. Jespersen este uşor ironic în comentarii, însă, după părerea mea, unele dintre citatele date ar merita să fie tratate cu mai multă seriozitate:

> (i) „Ştii că sunt femeie, nu? Când gândesc, trebuie să vorbesc.", spune Rozalinda, un cunoscut personaj shakespearian; iar ceea ce zice o tânără (dintr-un roman englezesc) este încă şi mai potrivit: (ii) „Vorbesc pentru a afla ce gândesc. Tu nu? Unele lucruri nu pot fi judecate până ce nu le auzi rostite".[2] (Jespersen, [1922] 1964, p. 253)

2.2. La rigoare, şi antica formulă latinească (frecvent amintită în lucrările de didactică), *docendo discitur*, face referire, în esenţă, la acelaşi lucru: învăţându-i pe alţii, înveţi şi tu (nu doar fiindcă trebuie să te pregăteşti suplimentar, ca profesor, ci, mai ales, pentru că predând, adică vorbind altora, ajungi să pricepi materia respectivă mai bine).

2.3. Desigur, raportul dintre gândire şi vorbire nu este unul de egalitate (din punct de vedere cantitativ). Se porneşte de la premisa că oamenii s-ar cuveni să gândească mai mult şi să vorbească mai puţin. În acest sens, înţelepciunea populară românească a creat expresia „*ce-i în gușă, și-n căpușă*", caracterizând oamenii sinceri, care spun exact ce gândesc. Caracterizarea este una peiorativă, de bună seamă, izvorând dintr-o experienţă curentă de viaţă (nu-i bine ori nu-i sănătos să spui întotdeauna ce gândeşti), şi nu dintr-o intuiţie sau abilitate „de politician" (după Charles-Maurice de Talleyrand, limbajul este menit să ne ascundă gândurile, şi nu să ni le dezvăluie).

3. Revenind la John Dewey, mi se par captivante acele locuri din opera sa în care el discută despre acea fază (specifică momentelor de revoluţie în ştiinţă), stăpânită de un soi de inefabil, în care doar se întrezăresc anumite idei, anumite sensuri, când exprimarea propriu-zisă nu se poate articula pe deplin nici măcar pentru cel care le gândeşte (v. Dewey, [1925 & 1929], 1958, p. 221.).

3.1. Dewey este interesat mai ales de acele gânduri care duc la o schimbare de perspectivă în ştiinţă (o „schimbare de paradigmă", cum i-am zice astăzi), cum

[2] În original: „A woman's thought is no sooner formed than uttered. Says Rosalind, « Do you know I am a woman? When I think, I must speak » (*As You Like It*, III. 2. 264). And in a modern novel a young girl says: « I talk so as to find out what I think. Don't you? Some things one can't judge of till one hears them spoken » (Housman, *John of Jingalo*, 346)."

BDD-A21065 © 2015 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:06 UTC)

este, de pildă, cazul revoluției științifico-filozofice provocate de *Originea speciilor* (1859) a lui Darwin:

> Există o diferență de gen între gândirea care manipulează obiectele și esențele primite pentru a deriva altele noi din relațiile și implicațiile lor și gândirea care generează o nouă metodă de observare și clasificare a acestora. Este la fel ca diferența dintre reajustarea părților unui vagon pentru a-l face mai eficient și inventarea locomotivei cu aburi. Una este formală și aditivă; cealaltă este calitativă și transformativă. (Dewey, [1931] 1963, p. 222)

3.2. Vorbind despre libertatea gândirii, Dewey atrage atenția asupra unei erori frecvente, care ar proveni din psihologia individualistă: aceea de a considera că gândul este „o capacitate sau o facultate înnăscută; tot ce-i trebuie pentru a funcționa este o șansă exterioară”[3]. Greșeala, de altfel, a fost promovată și de liberalism:

> S-a presupus, în acord cu întreaga teorie a liberalismului, că este suficient să înlături impedimentele externe pentru a asigura libertatea gândirii și a expresiei; îndepărtați piedicile artificiale și gândirea va opera [firesc]. (*Ibidem*)

Într-un alt loc, Dewey este încă și mai clar:

> Știe prea puține acel om care crede că libertatea gândirii este asigurată de relaxarea convențiilor, a cenzurii și a dogmelor intolerante. Relaxarea prilejuiește șansa. Dar, deși aceasta este o condiție necesară, nu este și una suficientă. Libertatea gândului denotă libertatea procesului de gândire, [adică] îndoiala specifică, investigația, suspansul, crearea și cultivarea ipotezelor, încercările sau experimentările lipsite de vreo garanție și care implică riscuri ca irosirea, pierderea și eroarea. (Dewey, [1925&1929] 1958, p. 222)[4]

Într-adevăr, o altă formă de exprimare sau, mai degrabă, de exteriorizare (fiindcă nu-i vorba neapărat de comunicare verbală, de data aceasta) este punerea la lucru a ideilor, aplicarea lor, verificarea ipotezelor ș.a.m.d. Or, și această formă de exteriorizare a conținutului conștiinței are nevoie de o anumită libertate.

Cunoașterea fenomenelor sociale este în egală măsură dependentă de comunicare ori de diseminare, fiindcă numai prin distribuire o astfel de cunoaștere

[3] Și încă: „Noțiunea implică toate erorile psihologiei individuale. Gândirea este luată drept o capacitate ori o facultate înnăscută; nu are nevoie decât de o șansă exterioară pentru a opera.” (Dewey, 1963, p. 296).

[4] Când vine vorba de politică (sau de teoria politicii), problema comunicării, a debaterii publice devine cu atât mai necesară: „Referirea la locul deținut de gândirea individuală în teoria și practica politică are o altă valoare. Dacă intențiile și gândurile subiective nu sunt menite cumva să se finalizeze în utopii și dogme pitorești irelevante pentru acțiunea constructivă, atunci ele sunt supuse cerințelor și testelor obiective.” (*Ibidem*, pp. 220-221).

BDD-A21065 © 2015 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:06 UTC)

poate fi obţinută sau testată. Însă diseminarea (*dissemination*, în terminologia lui Dewey) nu este o împrăştiere a informaţiilor la întâmplare:

> Seminţele sunt semănate nu prin aruncarea lor oriunde, ci distribuindu-le în aşa fel încât să prindă rădăcini şi să aibă o şansă să crească. Comunicarea rezultatelor investigaţiei sociale reprezintă acelaşi lucru cu formarea opiniei publice. (Dewey, [1927] 1954, p. 177)

4. Se întâlnesc, în opera lui John Dewey, multe alte idei care merită semnalate şi fructificate. De exemplu, Eugeniu Coşeriu remarcă, cu privire la artă, diferenţa de viziune dintre B. Croce şi J. Dewey:

> Identitatea de intuiţie şi de expresie, după Croce, e, în realitate, o identitate dialectică, adică, atunci când realizezi opera, această realizare se întoarce asupra intuiţiei. Şi opera se împlineşte şi se desăvârşeşte prin aceste mişcări spre realizare şi din realizare, prin modificarea şi precizarea intuiţiei se ajunge la o identitate totală. Un filozof american [= John Dewey, n.m. Cr.M.] observa că arta ca experienţă şi ca realizare nu e indiferentă. Opera nu e, deci, ca la Croce, numai operă interioară, ea este mai ales exteriorizare, anume ca exteriorizare e fundamentală şi mi se pare că, în general, această materializare e fundamentală pentru toate ştiinţele culturii. Şi e adevărat că se alege materia care convine intuiţiei. (Coşeriu, 2004, p. 40)

Lui Coşeriu i-a plăcut mult această idee a lui Dewey, potrivit căreia *expresia* rafinează *intuiţia*, fiindcă – aplicând-o la ştiinţă – i-a confirmat concepţia similară pe care o avea cu privire la raportul dintre *teorie* şi *investigaţia faptelor* (vezi Kabatek, Murguía, 1997, pp. 144-145). În ştiinţele culturii, pornim de la o intuiţie sigură (o cunoaştere originară, după Husserl), adică de la o cunoaştere nereflexivă care, cu timpul, ajunge să fie o cunoaştere reflexivă, justificată. Când cercetăm anumite fapte, avem de la început o teorie, care, pe parcursul investigaţiilor, ajunge să fie confirmată, corectată, nuanţată ş.a.m.d.

Bibliografie

Coşeriu, Eugeniu, 2004, *Universul din scoică* [1998 şi 2001], Interviuri realizate de Gheorghe Popa, Maria Şleahtiţchi şi Nicolae Leahu, Chişinău, Editura Ştiinţa.
Dewey, John, 1954, *The Public and Its Problems* [1927], New York, Holt and Company.
Dewey, John, 1958, *Experience and Nature* [1925 & 1929], New York, Dover Publications.
Dewey, John, 1963, "Philosophies of Freedom", în *Idem*, *Philosophy and Civilization* [1931], New York, Capricorn Books.

BDD-A21065 © 2015 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:06 UTC)

Jespersen, Otto, 1964, *Language. Its Nature, Development and Origin* [1922], London, George Allen & Unwin Ltd.
Kabatek, Johannes; Murguía, Adolfo, 1997, *« Die Sachen sagen, wie sie sind… ». Eugenio Coseriu im Gespräch* [1994-1995], Tübingen, Gunter Narr Verlag.

BDD-A21065 © 2015 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 01:55:06 UTC)